

Rysy komedie dell'arte – pokračování

Elasticita monologu a improvizovaných částí

- monolog či improvizace v komedii dell'arte byly jednotkami, které měly určitou elasticitu a mohly se po libosti natahovat nebo zkracovat
- rozměr a hodnota byla závislá jednak na talentu herce či herečky, jednak na potřebě vrátet se k zápletce
- délka se mohla měnit v rámci jednotlivých představení
- jedná se o strukturní prvek, který může být použit u nejjednodušších monologů, stejně jako u komplikovaných dramatických situací
- ukončení sekvence bylo známé všem
- tento strukturní princip můžeme chápat jako jakousi bezpečnostní síť herců

Ukázku této elasticity najdeme v *Dialogo de un Magnifico e Zani Bergamasco*:

„Jeden z nejstarších tištěných skečů, který se vztahuje ke komedii dell'arte, je dialog mezi Magnifikem (původním Pantalonom) a jeho sluhou Zanim. Začíná tím, že pán se pokouší přivolat sluhu na jeviště. Zani zdržuje svůj vstup sérií dotazů a omluv zpoza jeviště, které teoreticky mohou být nekonečné. Herci a publikum vědí, že tato zdržovací sekvence musí být někdy ukončena, a že Zani musí dříve nebo později vstoupit, ale tato sekvence je elastická, takže může být delší nebo kratší podle toho kterého konkrétního představení. Toto je strukturální rys, který může být použit v nejjednodušším monologu, stejně jako ve více komplikovaných dramatických výměnách, a ve skutečnosti většina dalších dialogů je postavena na „elastičnosti“ jednotlivých jednotek.“ (Andrews)

Binární charakter komedie jako estetický princip

- spolupráce nebo nepřátelství
- souboje mezi kontrastními nebo antagonistickými dvojice: otec a syn, sluha a pán
- binární dvojice jsou ve scénářích takřka matematicky schématické:

Magnifico (Pantalone) – Dottore	(staří muži)
zanni 1 – zanni 2	(sluhové: rychlý a pomalý)
zamilovaná – zamilovaný	(milenci)
Magnifico (Pantalone) – zamilovaná	(asymetrický vztah)
zanni – Dottore	(asymetrický vztah)
otec proti synovi	(archetypální vztah)
kupec proti sluhovi	(sociální postavení)

Lazzi

- komický, žertovný výstup, špílec, gag
- etymologie tohoto slova není jasná (např. azi, azione, l'azione – akce ???)
- lazzi může být chápáno jako materiál, který je součástí hercova osobního repertoáru (*repertorio*), může být využit na scéně během určitého jednání, nebo se jedná o akci, která spíše charakterizuje postavu (masku)
- různá lazzi měl každý herec ve svém osobním repertoáru a rozvíjel je a budoval po celou svou hereckou kariéru.
- příklady lazzi ze scénářů Flaminia Scaly: *Harlekýnova dlouhá scénka zvracení, když ze zvědavosti ochutnal medicínu a udělalo se mu špatně (XXI); Harlekýn s Kapitánem odpoutají pozornost Doktora, oberou ho o všechny palačinky, a ještě během jeho přítomnosti mu je sní (XV)* (K. Bohadlová)
- obdobu lazzi můžeme vidět v Chaplinově filmové grotesce *A Dog's Life*:
<https://www.youtube.com/watch?v=donlyIIMrZuk>

„Představení komedie je sice do určité míry improvizované, ale herci často používají vtipné výstupy, které znají předem a mají je nacvičené – lazzi. Každý herec si udržuje seznam lazzi, které si buďto sám vymyslel, objevil je při jiné improvizaci nebo se nechal při jejich tvorbě inspirovat jinými herci. Lazzi je pak v canovacciu zapsáno nejjednodušším možným způsobem, například: Vejde Pantalone – lazzi schování měšce s penězi. Herec už potom ví, co má hrát. Lazzi samozřejmě nemusí být jen pro jednoho herce, může být například lazzi „souboj dvou Capitani“. Lazzi mohou využívat různé výrazové prostředky, tedy mohou být lazzi založená na fyzické akci, lazzi mluvená, zpívaná či mimovaná. V samotné hře je pak pro lazzi vyhrazen prostor bezmezně, takže další herec nepřijde, dokud se lazzi nedohraje. Ale zároveň musí být ve střehu, kdyby se něco nepovedlo, jak by mělo, vchází na scénu, aby zachránil kolegu. Zásoba lazzi, je nepostradatelná, zvláště pak užitečná, když ji herec stále obohacuje o nové a vylepšuje ty starší.“ (L. Karásek)

Scenario... scénář

- dělení na **3 akty (dějství)**, na rozdíl od kanonických 5 aktů v komedii eruditě
- zápletky jsou přebírány z komedie erudity
- struktura scénáře:

název hry

argomento – stručný obsah hry

prolog (nemusí být vždy)

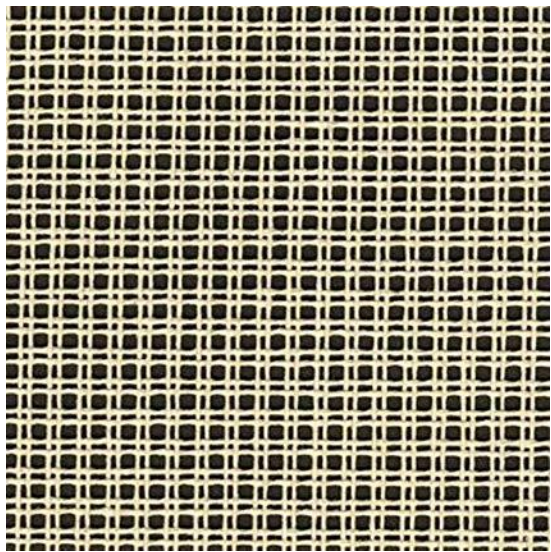
seznam postav – resp. typů, čili masek

seznam rekvizit a kostýmů, pokud jsou specifické

3 akty hry (canovaccio, soggetto) – bez zapsaných dialogů, zachycuje akce postav

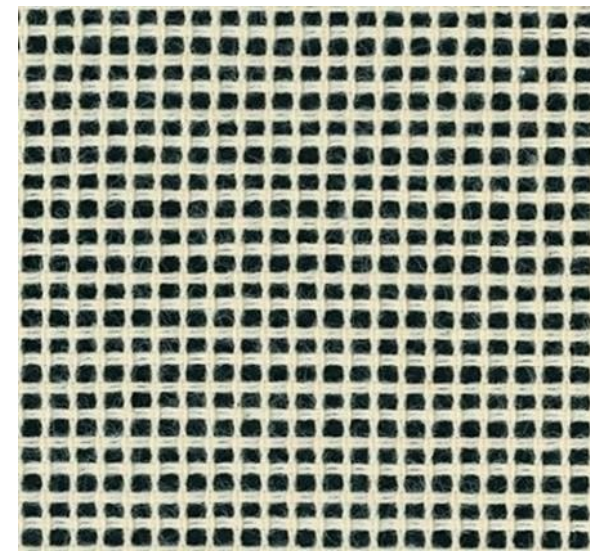
- Flaminio Scala *Il teatro delle favole rappresentative*, sbírka scénářů vydaná v roce 1611 v Benátkách
- poté na počátku 17. století vydávání scénářů tiskem
- každá společnost disponovala scénáři a kostýmy (bohatství společnosti)
- autoři scénářů byli herci, obvykle capocommico
- téměř všechny sbírky scénářů jsou diletanty posbírané a sepsané dokumenty

canovaccio

- příbuzné slovům canvas, kanvas, kanava, textura
- v komedii se nepoužívá podrobný a dialogizovaný dramatický text, podle kterého by herci hráli představení
- vychází se z bodového scénáře, určitého schématu situací, jenž zachycuje základní dění a zápletky
- pokud je herec rovněž (spolu)autorem canovaccia, hraje a improvizuje se mu lépe.

saltimbanco... exponované a excentrické herectví

- případně *montimbanco*, *cantimbanco*, též *giullare* (kejklíř, žakéř), *buffone*
- jeho produkce patřila k atrakcím na náměstích, o trzích, jarmarcích, poutích, lidových slavnostech a karnevalech
- slovo *saltimbanco* pochází od „saltare in banco“, což doslovně znamená skočit na lavici („il banco“), stůl, stánkařský pult, dřevěné prkno či jeviště
- pro herectví *saltimbanchi* byla charakteristická expresivita a agresivní potřeba vzbudit pozornost u publika, které je na tržišti přitahováno i jinými atrakcemi
- v Itálii byli *montimbanchi* rovněž nazýváni *ciarlatani* (od slovesa *ciarlare*, které znamená mluvit hlouposti, žvanit), viz české *šarlatán*
- *ciarlatani* prodávali rovněž léky a mastičky na všechny nemoci a neduhy
- herci komedie dell'arte se od *saltimbanchi* chtěli distancovat

Burla nebo beffa

- šprým, posměch, taškařice, lumpárna, rošťárna, fór udělaný jiné masce
- *burlare* – škádlit, žertovat, tropit si žerty, dělat si vtípky
- slovu *burla* odpovídá výraz *beffa* (česky „bouda“), který znamená výsměch druhým v Boccacciově *Dekameronu* (předně v příbězích 8. a 9. dne)

„Italové pro ně užívali termín „beffa“ nebo „burla“, v češtině nenacházím přiléhavější slovo než „bouda“. Ve všech komediích, jimiž se zabýváme, se na někoho šije bouda. Můžeme říct, že je to pro komedii element konstitutivní, stejně jako v tragédii je to nějaké utrpení.“ (Z. Digrin)

- Tirso de Molina *El burlador de Sevilla*

- české výrazy v příbězích osmého dne Boccacciova *Dekameronu* pro situace „burly“ nebo „beffy“ v překladu Z. Digrina:

šprýmy, vodění za nos, zesměšnit, šelma, mazanost, ztropit čtveráctví, taškář, taškařice, napálit, oklamat vychytralého podvodníka, oklamat, mistr v šalbě, přelstít

- ve starších českých překladech se užívá ekvivalent „vyvést někoho na věž“

contrasto – strukturní estetický princip

- *contrasto* (či *contenzione*) – kratší dramatické výstupy
- připomíná formu dialogu, duelu či učeného hádání
- vychází ze staré formy učené literatury, odkud tato forma přešla do lidových a rustikálních frašek a do repertoáru kejklířů jako výstup, v němž se na nevelké ploše vyhrotí dramatický konflikt
- *contrasto* může být zpívané ve formě *ottava rima*, jako střídavý zpěv na známý nápěv, který umožňuje improvizovat verše, zpěvák je veden rytmem a svou pozicí v „souboji“:

tchyně a snacha: <https://www.youtube.com/watch?v=cW8fp8j5vRQ>

svobodný a ženatý: <https://www.youtube.com/watch?v=rxCq29XxYnw>

různé typy, zahrnujících i současná politická témata:

<https://www.youtube.com/watch?v=bMXdDJzf0mw>

barzelletta

- vyprávěný vtip
- úplně stejný jako v češtině (např. Bohdalová s Dvořákem), akorát se u něj více gestikuluje a více se rozehrává
- může být vložen do hry

... zde si můžeme vyprávět vtipy...

Různé názvy komedie dell'arte

commedia dell'arte (komedie dell'arte

komedie umělecká/řemeslná/profesní/jako živnost

mohla by se jmenovat i *commedia della professione* nebo *dei professionisti*

commedia

komedie jako výraz pro profesionální divadlo

commedia all'improvviso nebo pouze *improvvisa*

improvizovaná komedie

commedia a soggetto

komedie na (dané) téma

commedia a canovaccio

improvizovaná komedie podle scénáře

commedia degli Zanni/ di Zanni nebo pouze *zanesca*

komedie zanniů v počátcích vývoje

commedia delle maschere nebo *commedia di maschere*

komedie masek

commedia italiana nebo *commedia all'Italiana*

italská komedie

Comédie-Italienne

italská komedie hraná ve Francii

pulcinellata (komedie neapolská s maskou Pulcinelly)

buffonesca (fraškovitá/šáškovská/legrační)

a braccio (rychlé improvizace)

istrionica (komediantská/herecká)

ridicolosa (dvorská verze komedie)

varietà (varietní, rozmanité představení)

avanspettacolo (varietní, rozmanité představení)